

Don Mitchell

Arbetets geografi och geografins arbete

Kalifornien som (anti)revolutionärt landskap

Revolution och landskap är två ord som sällan uppträder tillsammans. Det första, revolution, betyder bland annat »plötslig omstörtning av en stats styrelseskick eller det bestående samhället« eller »period präglad av stora förändringar eller genomgripande omvandling av ett visst tillstånd [eller] förhållande«. Och att »revolutionera« är att »åstadkomma grundlig eller genomgripande förändring (av ngt); [att] nydana eller återupp-

bygga (ngt) från grunden«.¹ Den andra termen, landskap, står ofta för stabilitet, varaktighet och i ett par av sina betydelser tillflykt undan det föränderliga livets larm. I en av sina geografiska betydelser är landskap den byggda miljön, den mer eller mindre fasta infrastrukturen tillsammans med den mark på vilken den är byggd. På så vis framstår landskapet som ett *hinder* för förändring.² Landskapet som byggd miljö rymmer värden,

1. *Shorter Oxford English Dictionary* (2002), uppslagsord »revolution« III 7a, 6b; uppslagsord »revolutionize« 3.

2. Jfr Richard H. Schein, »The place of landscape. A conceptual framework for interpreting an American scene«, i *Annals of the Association of American Geographers* volym 87, nr 4 (1997), s. 660–680; Don Mitchell, »Landscape«, i David Atkinson m.fl. (red.), *Cultural geography. A Critical dictionary of key ideas* (2005), s. 49–56.

både ekonomiska värden och kulturens avlagrade värden. När det gäller de förra värdena har David Harvey länge framhållit att kapitalismen skapar ett landskap som motsvarar dess behov vid en viss historisk tidpunkt, vilket betyder att varje framtida utveckling *begränsas* av dess skapelse.³ När det däremot gäller de kulturella värdena är landskapet den plats där vi lever: det bildar livets sammanhang. Landskapet är konservativt i ordets innersta bemärkelse: »som håller fast vid och önskar bevara det bestående gentemot förändringar«, som adjektivet definieras i *Shorter Oxford English Dictionary*.⁴ Det är motsatsen till revolutionärt.

Att tala om ett »revolutionärt landskap« kan därmed förefalla motsägelsefullt. Dock har både revolution och landskap många andra betydelser – en »revolution« kan beteckna en stegvis snarare än en hastig förändring, så till exempel den »industriella revolutio-

nen«. Den kan också beteckna en regelbunden kretsrorelse, såsom jordens kretslopp kring solen.⁵ Och landskapet kan som vi alla vet vara en politisk plats, där motsägelserna är mer komplexa och mer intressanta än vad de verkar vid första anblicken. Landskap kan undergå genomgripande förändringar och revolutioner kan framstå som ett fundamentalt faktum.

Bourgeoisien är en revolutionär klass, som Marx och Engels så kraftfullt argumenterade för. Guy Debord menar till och med att den är den *enda* revolutionära klassen.⁶ Kapitalismen är på sätt och vis en permanent revolution: »allt stillastående och beständigt« i kapitalismen »förflyktigas«, som Marx och Engels skrev med en berömd formulering.⁷ Den frodas i omstörtningen och omdaningen av allt bestående. Den löser fortgående motsättningarna mellan revolutionens radikalism och landskapets konservativism eftersom den måste.⁸

3. David Harvey, *The limits to capital* (1982); *Spaces of capital. Towards a critical geography* (2001); *Paris, capital of modernity* (2003).

4. *Shorter Oxford English Dictionary* (2002), uppslagsord »conservative« A1.

5. Denna äldre betydelse av »revolution«, som alltså är livskraftig i engelskan, finns belagd i svenskan från 1600-talet; se *Svenska Akademiens ordbok*, uppslagsord »revolution«. Se vidare Hannah Arendt, *Om revolutionen* (2021 [1965]), kapitel 1. Red. anm.

6. Guy Debord, *Skådespelssambället* (2002 [1967]).

7. Karl Marx och Friedrich Engels, »Kommunistiska manifestet« [1848], i Sven-Eric Liedman (red.), *Människans frigörelse* (1965), s. 183.

8. Följden blir naturligtvis att de antikapitalistiska krafterna, antingen det klassiska proletariet eller dagens (hittills formlösa) massor som sporadiskt ockuperar gator och torg i storstäderna, måste vara lika permanent revolutionära, ständigt formskiftande och omarbetande inte bara taktik och strategi utan också mål och allianser. Mitt bruk av termen skiljer sig här uppenbarligen från Trotskijs.

Joseph Schumpeter benämnde detta »kreativ förstörelse«, och många av kapitalismens bedömare ser denna förstörelse som något odelat gott.⁹ De av oss som bebor landskap som kapitalismen hela tiden skapar och återskapar vet att den knappast är något odelat gott. Att förstå denna dynamik är således av största vikt i dessa tider av kapitalismens (ack så permanenta) kris. Att förstå sambandet mellan landskap och revolution är av särskild vikt i en tid när »revolutionerande« klimatförändringar hotar alla våra landskap, när kapitalisterna, som förskansat sig i sina fästen på Wall Street, i Londons finansdistrikt, i Frankfurts torn och kanske särskilt i de skyhöga kontoren i Shanghai, inte hyser några som helst betänkligheter mot att utnyttja ekonomiska kriser för att befästa sin revolutionära makt i landskapet och i den politiska ekonomi som understödjer det.

Samtidigt som bourgeoisien med nödvändighet är en revolutionär klass, menar jag i den här artikeln att den, eller åtminstone delar av den, med nödvändighet också är en djupt konservativ klass som ständigt strävar efter att bevara värden i landskapet alltmedan den måste förstöra dem. Det finns knappast någon bättre plats att undersöka denna

dynamik än Kaliforniens jordbrukslandskap.¹⁰ För att förstå varför måste vi gå tillbaka till 1930-talet.

Arbetsarhistoriken Cletus Daniel, vars bok *Bitter harvest* fortfarande är den bästa historiska skildringen av det tidiga 1900-talets arbetarkamp inom det kaliforniska jordbruket, kallade året 1933 den »stora omvälvningen«.¹¹ Året präglades av fler strejker än något annat år dessförinnan eller därefter, varav många utlöste oerhört våldsamma reaktioner hos Kaliforniens odlare och deras allierade. Men beteckningen den »stora omvälvningen« kunde utan vidare användas om hela det revolutionära decenniet. Arbetarna hade drivits att bli alltmer stridbara. De delsegrar som vanns i fråga om löner, arbetsvillkor och boendeförhållanden i spåren av Wheatland Hopsfield-upproret 1913 och det minskade arbetskraftsutbudet under första världskriget gick om intet, dels i och med den allmänna deflationen inom jordbrukssektorn i början av 1920-talet, dels i och med nya invandringslagar 1924 (som ledde till flitig rekrytering av mexikanska bönder, vilka formade sig till en ny lantarbetarklass). I slutet av 1920-talet hade exploateringen blivit mycket påtaglig tvärsöver hela sektorn, vilket medförde

9. Joseph Schumpeter, *Capitalism, socialism and democracy* (1942).

10. Analysen bygger på forskning som presenteras i Don Mitchell, *They saved the crops. Labor, landscape and the struggle over industrial farming in Bracero-era California* (2012). Mycket av det empiriska materialet finns i den boken, men analysen av materialet är ny.

11. Cletus Daniel, *Bitter harvest. A history of California farmworkers, 1870-1941* (1981).

lönsamhetsnivåer som ditills inte skådats av den växande klassen av industriella jordbrukare.¹² Industriella jordbruk i motsats till familj jordbruk hade länge varit dominerande i Kalifornien, men under 1920-talet konsolideras makten genom framväxten av enorma gårdar på bekostnad av de mindre samt genom finansiella innovationer som omvandlade de återstående mindre jordbruken till ett slags läntagare under länsherrar.¹³ Resultatet visade sig tydligt i landskapet. Vad den berömda kritikern av Kalifornien Carey McWilliams kallade »mönstret«, omvandlingen av gårdar till fabriker, befästes.¹⁴ Det framväxte en fullt utvecklad kapitalistisk form av jordbruk. Den genomsnittliga gårdsstorleken år 1930 var något under genomsnittet för hela landet (till stor del på grund av de enorma nötkreatursgårdarna i delstater som Nevada och Wyoming), men markvärdet var hela tre gånger högre än det nationella genomsnittet, och det genomsnittliga värdet per tunnland var dubbelt så stort som i landet som helhet.¹⁵ Trots omfattande djurhållning och höframställning var landskapet *intensivt* brukat. Också när 1930-talets

depression slog klorna i samhället var jordbruket ytterst lönsamt: jordbruksintäkterna medräknades inte år 1930, men 1940, till och med efter den stora omvälvningen, var intäkterna från jordbruk i Kalifornien nästan dubbelt så höga som genomsnittet för landet.

Den stora omvälvningen började egentligen 1928, då mexikanska arbetare organiserade i stridbara, ofta kommunistiska, fackföreningar tog upp kampen mot de ständigt nedpressade lönerna och de förfärliga levnadsförhållanden som möjliggjorde både jordbrukets industrialisering och de svindlande vinsterna i Kaliforniens jordbrukslandskap.¹⁶ Under de följande fyra åren förde strejkvägarna med sig japanska, filippinska och nyanlända vita arbetare från de av torka drabbade delstaterna i Mellanvästern tills de översvämmade landskapet år 1933. Detta år utmärkte sig både för arbetarnas stridbarhet och odlarnas våldsamt. Den mest omtalade strejken ägde rum på bomullsfälten den hösten med bas i staden Corcoran. Denna strejk omfattade hundratals kvadratkilometrar och tog ut omkring 75 000 arbetare från deras arbeten på

12. Carey McWilliams, *Factories in the field. The story of migratory labor in California* (1939); Don Mitchell, *The lie of the land. Migrant workers and the California landscape* (1996).

13. George L. Henderson, *California and the fictions of capital* (1998).

14. McWilliams, *Factories in the field* (1939).

15. Don Mitchell, »Labor's geography. Capital, violence, guest workers and the post-World War II landscape«, i *Antipode* volym 43, nr 2 (2011), s. 563–595.

16. Daniel, *Bitter harvest* (1981); Frank Bardacke, *Trampling out the vintage. Cesar Chavez and the two souls of the United Farm Workers* (2011).

fälten. Det tillkom stora, välorganiserade strejkläger vilka utgjorde centrum för organiseringen, odlares rekrytering av medborgargården, mord på strejkande utförda av dessa medborgargården och vad somliga har beskrivit som öppet krig på fälten.¹⁷ Det var i varje fall öppet klasskrig, som Cletus Daniel så noggrant dokumenterar i sin bok. Odlarna kämpade och gjorde allt i sin makt för att bevara det lönsamma landskap som de byggt upp.

Många politiker såväl som odlare var övertygade om att det kaliforniska jordbrukslandskapet stod på randen till radikal, kanske rent av revolutionerande omdaning. De våldsamma konfrontationerna, den fortsatta stridbarheten och den åtminstone delvis framgångsrika fackliga organiseringen, särskilt inom de kommunistiska fackföreningarna; arbetskraftens förändrade demografiska sammansättning med en växande andel vita arbetare från de av torka drabbade delstaterna (och massutvisningen av mexikanska och mexikansk-amerikanska arbetare till Mexiko i spåren av 1933 års strejker); statens ökade inblandning (på många nivåer och i många olika delar av jordbruket, från finansiering och marknadsföring till prisregleringar, subventioner och produktionskvoter, byggnad av arbets-

läger, konsolidering av kapital inom jordbrukssektorn samt utveckling och stärkning av producent–leverantörsammanslutningar, lantarbetarorganisationer, marknadsföringskooperativ, grödesspecifika produktionsråd) – alla dessa förändringar som pågick under en tioårsperiod från slutet av 1920-talet till slutet av 1930-talet tycktes enligt framför allt Carey McWilliams vara steg på vägen mot ett nytt *socialiserat* jordbruksproduktionssystem i Kalifornien.¹⁸

År 1880 skrev Marx till sin amerikanske brevvän Friedrich Sorge: »Jag skulle bli mycket tacksam om du kunde ge mig någonting bra (matigt) om de ekonomiska förhållandena i Kalifornien [...]. Kalifornien är mycket viktigt för mig därför att den skamlösa omvälvning som den kapitalistiska centraliseringen medfört ingen annanstans har skett med sådan hastighet.«¹⁹ Om han hade varit i livet omkring sextio år senare, i slutet av depressionen och strax före andra världskriget, skulle han inte ha haft anledning att ompröva detta påstående. Oavsett Kevin Starrs sentimentala bild av den »ansvarsfulla markanvändningen och den försiktiga kapitalbildningen«, var jordbruket i Kalifornien en mycket centraliserad, ständigt föränderlig näring präglad just av skamlös omvälvning.²⁰ Nu, år 1939,

17. Mitchell, *The lie of the land* (1996).

18. McWilliams, *Factories in the field* (1939).

19. Karl Marx till Friedrich Sorge den 5 november 1880, brevet citerat i *ibid.*, s. 56.

20. Kevin Starr, *Americans and the California dream 1850–1915* (1973).

tänkte Carey McWilliams att centraliseringen kunde genomföras och landskapet omformas inte i de kapitalistiska herrarnas intresse, utan i det arbetande folkets intresse både på fälten och i de växande städerna utmed kusten. Och när kriget ryckte närmare och centralplanering kom att uppfattas inte bara som något nödvändigt utan också som något gott, verkade utsikterna för en sådan framtid tämligen ljusa.

Men så skulle det inte bli.

Efter andra världskriget var utsikterna för det slags revolutionerande förändring som McWilliams hade förutspått, och som många odlare fruktade, i princip noll. En generation senare, på 1960-talet, när César Chávez fackförbund United Farm Workers åter fäste allmänhetens uppmärksamhet på fälten så som inte hade skett sedan den stora omvälvningens decennium, hade »mönstret« av intensivt kapitalistisk, högindustrialiserad och exploateringsdriven jordbruksindustri fördjupats, befästs och blivit alltmer orubbligt.²¹ Landskapet fortsatte förstås att förändras – i vissa avseenden var (och är) det kaliforniska jordbruket efter andra världskriget ett högteknologiskt underverk och ett högst dynamiskt produktionsrum – men någon omvälvning skedde inte. Och huvudorsaken till det jordbruksindustriella landskapets bestånd var en revolution i relationerna

mellan arbetsgivare och arbetstagare, en revolution som *bibehöll* landskapets konservativism.

När jag först började studera det kaliforniska jordbrukslandskapet och kampen mellan arbete, kapital och stat som gav det dess form, en forskning som utmynnade i boken *The lie of the land*, verkade det uppenbart för mig att en genomgripande omvandling av något av dessa element – arbetsförhållanden, kapitalformer eller statens strukturer – skulle leda till en stor omvandling av helheten.²² Ur kapitalets eller statens synvinkel var det just därför kontrollen över arbetskraften var så viktig. Och det var därför Carey McWilliams framhöll att kontrollen över kapitalet – dess »kollektivisering«, som han kallade den – var avgörande för de kaliforniska jordbruksdalarnas möjlighet att »komma till sin rätt«. Jag avslutade historien som berättas i *The lie of the land* år 1942, det år då USA gick in i kriget. Jag avslutade den då därför att jag visste att relationerna mellan arbetstagare och arbetsgivare det året förändrades radikalt; de gamla sätten att organisera exploateringen av arbetskraften på fälten var till ända. USA hade inlett ett omfattande program för import av tillfällig arbetskraft, vars arbetare i praktiken blev kontraktstjänare. Detta program förutsatte statlig inblandning utan tidigare motstycke i

21. Richard A. Walker, *The conquest of bread. 150 years of agribusiness in California* (2004).

22. Mitchell, *The lie of the land* (1996).

fråga om anskaffning av arbetskraft och bostäder samt reglering – i praktiken statlig kontroll över arbetsmarknaden – såväl som ännu mer genomgripande organisering av jordbrukskapitalet. Bracero-programmet, som det så kallade gästarbetarprogrammet blev känt som, började som ett nödprogram under kriget men skulle pågå ända fram till 1964.²³ Det bildar en epok i Kaliforniens jordbruksrelationer.

När jag påbörjade den forskning som utmynnade i *They saved the crops* antog jag alltså att Bracero-programmet hade en revolutionerande eller åtminstone mycket omvälvande effekt på Kaliforniens landskap.²⁴ Programmet var mycket riktigt revolutionerande på många sätt; dess effekter gör sig fortfarande påmindra i invandringspolitiken, i diskussioner om arbetskontraktörers och arbetssammanslutningars roll som »officiella« arbetsgivare (och vad den rollen innebär för arbetstagares rättigheter och möjligheter att organisera sig fackligt) och i form av en gästar-

betarmodell som nu blivit global och smugit sig in i så vitt skilda verksamheter som vård, skola och omsorg, byggbranschen, sjöfarten, köttindustrin och (alltjämt) jordbruket. Men det var revolutionerande framför allt så till vida som det tillkom vid en gynnsam tidpunkt i jordbrukssystemets utveckling, det vill säga just när systemet var i kris och kunde bli föremål för revolutionerande förändringar, och så till vida som det gjorde all vidare organisering av lantarbetare – det första steg som enligt McWilliams vore avgörande för själva landskapets revolution – så gott som omöjlig.

Det hade inte behövt bli så. För det första kunde odlare i början av kriget knappast vara säkra på att få tillgång till ett stort utbud av mexikansk arbetskraft, och de kunde inte heller vara säkra på att sådan arbetskraft skulle komma till deras åkrar så maktlösa och trålbundna. Suget efter importerad mexikansk arbetskraft uppstod 1940 när bönder i Texas, Arizona och

23. Termen *bracero* kommer från *brazos*, »armar« – personer anlitade för att använda sina armar, det vill säga lantarbetare. Programmet för arbetskraftsimport pågick som sagt i tjugotvå år. Under denna tid fick omkring fyra och en halv miljoner mexikanska män kontrakt för jordbruksarbete i USA (ett betydligt mindre och mer kortlivat program under andra världskriget använde importerad järnvägsarbetskraft). Bracero-programmet har en invecklad juridisk och byråkratisk historia som jag tecknar i *They saved the crops* (2012). Det avskaffades så småningom på grund av det samordnade motståndet bland fackföreningar, progressiva organisationer och andra aktivister i kombination med intern röta och kaliforniska bönders omättligen anspråk (på 1960-talet användes det stora flertalet *braceros* av kaliforniska bönder, vilket gav dem en konkurrensfördel över bönder i andra delstater, och politiker i de andra delstaterna undrade varför de skulle fortsätta att stödja ett alltmer politiskt impopulärt program som missgynnade deras egna väljare).

24. Mitchell, *They saved the crops* (2012).

Kalifornien började efterfråga federala myndigheters tillstånd att rekrytera arbetskraft i Mexiko med hänvisning till en allt större arbetskraftsbrist nu när man ökat produktionen med tanke på den europeiska krigsekonomin och amerikanska rustningarna inför ett möjligt krigsinträde.²⁵ Men studie efter studie, inte bara år 1940 utan också under skörden 1941 och året därpå, sedan USA formellt gått in i kriget och många arbetare sugits upp av försvarsindustrin, visade att det visserligen i några enstaka fall rådde lokal brist på arbetskraft, men att det i allmänhet inte rådde någon brist utan tvärtom överskott på inhemska lantarbetare.²⁶ Det fanns problem med arbetskraftens geografiska rörlighet, särskilt som kringflyttande skördearbetare hade svårt att resa på grund av bensin- och gummiransoneringen, men det rådde ingen brist. Särskilt i Kalifornien var dock odlarna mycket organiserade och en politisk kraft att räkna med.²⁷ När krigseko-

nomin byggdes ut visste odlarna att hetsa fram rädsla för arbetskraftsbrist och peka på riskerna för att denna brist skulle hämma krigsinsatsen. Trummandet, eller snarare lobbyverksamheten, för importerad arbetskraft var ihållande, och under senvåren 1942 inledde USA förhandlingar med Mexiko för ett binationellt arbetskraftsimportprogram. Förhandlingarna avslutades 1942, och de första arbetarna skickades ut i slutet av september – till betfälten i Kalifornien, där det fortfarande rådde överskott på arbetskraft.²⁸

De togs emot som hjältar – som nödvändiga krigsarbetare och som bevis för framgången hos president Franklin D. Roosevelts politik för goda grannlandsrelationer – och firades med middagar och parader. För arbetarna var detta mottagande bara grädden på moset, eftersom de enligt villkoren som stadgades i det internationella avtal som banade väg för dem skulle bli de bäst behandlade lantarbetarna i amerikansk

25. Wayne D. Rasmussen, *A history of the emergency farm labor supply program, 1943–47* (1951), s. 200; Otey M. Scruggs, »Evolution of the Mexican farm labor agreement of 1942«, i *Agricultural History* volym 34, nr 3 (1960), s. 140–149.

26. McIntire till Provinse, »Importation of agricultural laborers from Mexico« (1942), Ralph Hollenberg Papers, Materials relating to the Farm Security Administration, Region IX, San Francisco, BANC MSS C-R 1, Bancroft-biblioteket, University of California, Berkeley, fack 5, mapp 33.

27. Richard Walker menar i *The conquest of bread* (2004), s. 149, att odlare i Kalifornien »styrde hönshuset« politiskt.

28. Rasmussen, *A history of the emergency farm supply program, 1943–47* (1951); Scruggs, »Evolution of the Mexican farm labor agreement of 1942« (1960); »USDA sets forth FSA's part in importation of Mexican workers«, 27 augusti 1942, Hollenberg Papers, fack 4, mapp 3.

historia.²⁹ Enligt dessa villkor skulle *braceros* skyddas av mexikansk arbetsrätt (vilken var strängare än USA:s lagar, som inte omfattade lantarbetare), avlönas »på samma grund« som inhemska arbetare, garanteras 30 cent i timmen (i en tid då många lantarbetare i Kalifornien tjänade mindre än så), tillförsäkras arbete minst 75 procent av tiden, ersätts för sitt uppehälle när det inte fanns tillräckligt med arbete (ett slags arbetslöshetsförsäkring som aldrig tidigare förekommit i det amerikanska lantarbetets historia); tillhandahållas bostäder »identiska« med de inhemska arbetarnas; serveras tre mål mat om dagen till självkostnadspris (eller få bidrag om de ville laga sin egen mat) och tecknas för arbetsskadeförsäkringar som betalades av arbetsgivaren (återigen en helt exceptionell förmån) samt sjukförsäkringar som betalades genom ett smärre löneavdrag. De förbjöds att strejka, men de kunde inte användas som strejkbrytare. I avtalet ingick att USA:s federala regering var officiell arbetsgivare (som sedan lade ut arbetskraften på odlarnas organisationer) och som sådan skyldig att se till så att odlarna upprätthöll sin del av kontraktet; den mexikanska regeringen

skulle genom sina konsulter i USA agera ombud för arbetarna.

På papperet var detta alltså en fantastisk uppgörelse för mexikanska arbetare. Som odlarna aldrig tröttnade på att påpeka var de rättsligt bundna att behandla den importerade mexikanska arbetskraften bättre än den inhemska. Men som en av de allra första *braceros*, Octavio Rivas Guillen, skrev bara några månader efter ankomsten: »Verkligheten kom snart ikapp oss.«³⁰ Odlarna fuskade och stal på alla tänkbara sätt (med statens medverkan: Bracero-programmet var djupt korruperat från början till slut), arbets- och levnadsförhållanden var ofta förfärliga (bestämmelsen om att *braceros* skulle få bostäder identiska de inhemska arbetarnas var ett bittert skämt) och det fanns mycket lite hjälp att få för arbetare som sökte upprättelse: det mexikanska konsulatet var på sin höjd tanklöst likgiltigt, och det medvetet odlade överutbudet av *braceros* (och inhemska arbetare) innebar att de som klagade utan vidare kunde deporteras eller på annat sätt straffas.³¹

Även om odlarna klagade på det rättsliga skydd som *braceros* omfattades av, fann de snabbt att de var lätta att kringgå.³² Oavsett de formella skydds-

29. Rasmussen, *A history of the emergency farm supply program, 1943-47* (1951); Otey M. Scruggs, *Braceros, »wetbacks«, and the farm labor program. A history of Mexican agricultural labor in the United States, 1942-1954* (1988).

30. Octavio Rivas Guillen, »Mexican worker describes treatment received in California«, maskinskrivet manuskript, Hollenberg Papers, fack 4, mapp 3.

31. Henry Anderson, *A harvest of loneliness. An inquiry into a social problem* (1964).

32. State of California, *California's farm labor problems. Report of the senate fact finding committee on labor and welfare*, del 1 (1961).

bestämmelserna var *braceros* näst intill en fullt *kontrollerbar* arbetskraft – vad Carey McWilliams senare skulle beskriva som »en odlares dröm om himmelriket«. ³³ Kontroll över arbetskraften var förvisso odlarnas heliga graal. Som arbetsekonomen Lloyd Fisher visade 1953 var analyser som utgick från att odlarna främst var ute efter *billig arbetskraft* oriktiga; vad de eftersökte var kontroll och flexibilitet. ³⁴ Bracero-programmet gav dem just detta, inte bara därför att bestämmelserna i det internationella avtalet (och därtill hörande lagar) var så lätta att kringgå, utan framför allt därför att arbetarna inte hade någon rörelsefrihet. När *braceros* anlände till USA blev de hänvisade till en odlarorganisation. ³⁵ De fick inte lov att bestämma vilken. De kunde avböja, men då skulle de sannolikt bli hemskickade. Odlarorganisationerna utplacerade sedan arbetarna på gårdarna. Även i detta skede kunde arbetarna avböja och löpa risken att bli hemskickade till Mexiko. Väl framme kunde de inte säga upp sig för ett bättre

betalt arbete med bättre arbetsvillkor. De kunde inte bestrida villkoren i sina kontrakt (dessa var officiellt inte ens en del av kontraktet). De var, som jag redan påpekat och som Fisher klaggjort, kontraktstjänare, som inte fick lov att lyssna på »skeppsvarvens sirensång« – deras högre löner, bättre arbetsvillkor och mer stadigvarande sysselsättning. ³⁶ De hade själva ingen rörelsefrihet, även om de kunde användas som en mobil »statsstyrd arbetsmarknadsförsäkring«. ³⁷ De var, som den facklige aktivisten Ernesto Galarza skrev 1949, en »utifall att-arbetskraft«.

Följderna av denna bristande rörelsefrihet, detta kontraktstjänande, denna egenskap att kunna sättas i arbete »utifall att«, var djupgående. Trots formella lönegarantier ledde bruket av *braceros* till sänkta löner: en rapport från 1959 visade att lantarbetarnas löner i USA som helhet ökade med 14 procent mellan 1953 och 1958, men att de minskade eller förblev nominellt oförändrade i de regioner som använde *braceros* (vilket betyder att reallönerna minskade). ³⁸

33. Williams citerad i Kitty Calavita, *Inside the state. The Bracero Program, immigration, and the I.N.S.* (1992), s. 21.

34. Lloyd H. Fisher, *The harvest labor market in California* (1953).

35. I detta sammanhang berövades arbetarna inte bara alla spår av makt utan också sin värdighet; se Andersson, *A harvest of loneliness* (1964); Gilbert G. Gonzales, *Guest workers or colonized labor? Mexican labor migration to the United States* (2006).

36. Fisher, *The harvest labor market in California* (1953), s. 124.

37. Wayne A. Grove, »The Mexican farm labor program, 1942–1964. Government-administered labor market insurance for farmers«, i *Agricultural History* volym 70, nr 2 (1996), s. 302–320.

38. »Mexican farm labor program: consultants report« (oktober 1959), Records of the Division of Housing, Department of Industrial Relations, F3743, Sacramento State Archives, mapp 65.

Odlarna hade fått sitt himmelrike. Systemet för odlarnas dominans över alla delar av produktionen i jordbrukslandskapet revolutionerades inte, som Carey McWilliams hade hoppats, utan fördjupades och befästes. Ett snabbt exempel kan illustrera detta. När andra världskriget var till ända gjorde salladsodlare i Kalifornien och Arizona en samlad insats för att mekanisera stora delar av skördarbetet. Framför allt bemödade de sig om att flytta packningen av salladen från packningsbodarna, som i regel sysselsatte fackligt anslutna arbetare, mestadels kvinnor, ut till fälten, där arbetarna inte var fackligt anslutna och lönerna betydligt lägre.³⁹ Det finns en intressant teknikhistoria här om vakuumkylningens utveckling, som möjliggjorde mycket av detta, men den viktiga punkten är att övergången till mekaniserad plockning och packning på fälten faktiskt ledde till ökad efterfrågan på arbetskraft där. De mekaniska skördemaskinerna nådde över tolv odlingsbäddar eller tjugofyra salladsrader. Varje maskin krävde trettiofyra arbetare (inklusive maskinförare och lastbilschaufför). Tolv arbetare, en per

odlingsbädd, gick framför maskinen, klippte salladshuvuden och lade dem mitt i bäddarna. Åtta arbetare följde efter, plockade upp dem och placerade dem på ett av maskinens transportband. Ytterligare åtta arbetare satt på maskinen, fängade huvuderna när de rullade in och packade dem i lådor som placerats på ett annat band av en man som arbetade på en uppbyggande lastbil. När lådorna var fulla rullade de utmed bandet till en packmaskin, där två andra arbetare grep tag i dem och lastade dem på lastbilen. När denna var full körde den i väg till en vakuumkylanläggning. Även om denna process i någon mån påskyndade skördarbetet, som dittills hade krävt knappt tjugo arbetare per tolvbäddsodling, var den egentliga anledningen till dess införande som sagt att den avskaffade arbetet i packningsbodarna och medförde minskade kringkostnader (särskilt som den möjliggjorde vakuumkylning och bruk av kartonger snarare än trälådor).

Med tanke på detta borde lönerna för arbetarna ute på fälten, som nu var mer efterfrågade än någonsin, ha ökat.⁴⁰ Det gjorde de inte. De sjönk.

39. Judith Chanin Glass, »Organization in Salinas. Technological changes providing a more structured market facilitate unionization among fieldworkers in the lettuce industry in California«, i *Monthly Labor Review* volym 91, nr 6 (1968), s. 24–27; William H. Friedland, Amy E. Barton och Robert J. Thomas (red.), *Manufacturing green gold. Capital, labor, and technology in the lettuce industry* (1981); Gabriella M. Petrick, »Like ribbons of green and gold. Industrializing lettuce and the quest for quality in the Salinas Valley, 1920–1965«, i *Agricultural History* volym 80, nr 3 (2006), s. 260–295.

40. Att skära och packa sallad är i själva verket ett mycket kvalificerat arbete; se Bardacke, *Trampling out the vintage* (2011).

En del arbetare i packningsbodarna kämpade för att få jobb på fälten – saladsodlarnas möjlighet att helt enkelt utestänga inhemska *kvinnliga* arbetare var mycket kontroversiell och detta var en kamp som kvinnorna till slut vann, även om det var en pyrrrusseger – men de som sysselsattes på fälten fick en lönesänkning på minst 34 procent, kanske så mycket som 46 procent, för ett hårdare och mer kvalificerat arbete, och tvangs att arbeta under en maskins ledning i stället för att lära av sina arbetskamrater.⁴¹ Många arbetare i packningsbodarna var helt enkelt ovilliga att acceptera hårdare arbete som de hade mindre kontroll över för en lön som bestämdes av det pris för vilket odlarna skulle kunna anlita *braceros*. År 1950, när det mekaniska fältpackandet bara hade börjat i Salinasdalen, den huvudsakliga salladsregionen i delstaten, var bara 4 procent av säsongarbetarna *braceros*. År 1953, då fältpackandet blivit vanligare, hade denna andel ökat till 50 procent. År 1955, då 95 procent av grödan fältpackades, stod *bracero*-arbetskraft för 75 procent av allt arbete – från plantering och gallring till skärning och packning.⁴²

Man kan säga, och många sade, att salladsindustrin i Kalifornien revolutionerades i och med den mekaniserade fältpackningens och vakuumpkylningens

införande på 1950-talet. Arbetsprocessen revolutionerades för all del. Också den ekonomiska strukturen revolutionerades på så vis att producenterna–leverantörerna, de stora odlarna i dalgången som ägde vakuumpkylanläggningarna, befäste sin monopsoniska kontroll och även på så vis att finanskapitalet fick större betydelse (mekaniska skördemaskiner var dyra och krävde stora lån, tillgång till kylarna krävde förskotts-betalning och så vidare). Men det som möjliggjorde *denna* revolution, som inte alls handlade om att välta det bestående över ända utan snarare om att rätta sig efter det kapitalistiska imperativet att producera relativt mervärde – var tillgången till en till synes obegränsad, hårt styrd och framför allt förutsägbart arbetskraft. Den snabba mekaniseringen av salladsindustrin hade varit omöjlig utan tillgång till *braceros*; de stora producenterna–leverantörerna hade i annat fall fått mycket svårare att befästa och öka sin makt, att ta full kontroll över landskapet och skaka vartenda cent ur det.

Vad betyder då allt detta för vår förståelse av sambandet mellan landskap och revolution? De revolutionerade relationerna mellan arbetsgivare och arbetstagare, det vill säga Bracero-programmet med kontraktstjänare, möjliggjorde en *anti*-revolution av landskapet, där landskapet upprätthölls och dess

41. Glass, »Organization in Salinas« (1968), s. 26.

42. State of California, *California's farm labor problems* (1961), s. 103; Glass, »Organization in Salinas« (1968), s. 26; Petrick, »Like ribbons of green and gold« (2006), s. 280.

värden behövs (även om de omfördelades som en följd av de stora odlarnas större kontroll). Den ökade produktiviteten; den ytterligare konsolideringen av makt och tillgångar i centraliserade, kapitalistiska händer, inte i socialistiska händer som i Carey McWilliams drömmar; landskapets bevarande – dess anti-revolution – allt detta möjliggjordes av de revolutionerade relationerna mellan arbetsgivare och arbetstagare.

Men denna revolution var egentligen inte någon omstörtning. Jag har beskrivit *braceros* som kontraktstjänare, men som Los Angeles-tidningen *El Angelino* skrev redan 1949 var de i själva verket *esclavos modernos*, moderna slavar.⁴³ Möjligheten att utnyttja det kaliforniska jordbrukslandskapet för produktion av grödor med avsättning på fjärran marknader insågs redan på 1700-talet av spanska missionärer och på 1800-talet av deras mexikanska efterträdare, som använde slavarbete.⁴⁴ Nu hade de kaliforniska odlarna funnit en ny källa till slavarbete, uppdaterad för 1900-talet. Relationerna mellan arbetsgivare och arbetstagare i Kalifornien var således, som George Henderson en gång skrev, »ständigt nya, ständigt desamma«.⁴⁵ Även landskapet som helhet (som Henderson i själva verket talade om) revolutionerades stän-

digt, till exempel genom det allmänna införandet av konstbevattning, vakuumkylning och fältpackning, genom vad *Los Angeles Times* på 1920-talet kallade »jordbrukande från flygplan« – som innebar att stadsbaserade jordbruksbolag då och då flög in sina chefer till de avlägsna fälten för att kontrollera hur arbetet forskred – genom det allmänna bruket av syntetiska bekämpningsmedel, genom upprivning av hela apelsinodlingar som snabbt ersattes av mandelodlingar; och landskapet bevarades ständigt, trots arbetarnas och deras allierades kamp, trots den stora omvälvningens effekter, trots argumentering och organisering hos inflytelserika och mäktiga kritiker som Carey McWilliams. Vid randen till revolutionen år 1939 blev Kaliforniens jordbrukslandskap ständigt nytt, men det bevarades också och förblev ständigt detsamma.

Carey McWilliams hade kanske varit en god revolutionär, men han blev en ännu bättre ambassadör för den nya given. Visserligen riktade han hård kritik mot Bracero-programmen då det planerades av odlare och deras allierade i andra delar av de federala och delstatliga statsapparaterna, men år 1943 skrev han en propagandaartikel i *The Inter-American*, ett viktigt organ för president Roosevelts

43. Ernesto Galarza, *Strangers in our fields* (1956); Don Mitchell, »*La Casa Esclavos Modernos*. Exposing the architecture of exploitation«, i *Journal of the Association of Architectural Historians* volym 71, nr 4 (2012), s. 451–461.

44. Richard Steven Street, *Beasts of the field. A narrative history of California farm workers, 1769–1913* (2004).

45. Henderson, *California and the fictions of capital* (1998).

politik för goda grannlandsrelationer, där han menade att det mexikanska arbetskraftsimportprogrammet hade varit en »riktig lyckträff«.46 Artikeln hade rubriken: »De räddade grödorna«. Med »de« avsågs förstås de kontraktstjänare som importerats från Mexiko. Efter hand som dessa kom att dominera jordbruksproduktionen började det emellertid stå klart att det som de räddat inte var grödorna utan den särskilda formen av storkapitalistiskt jordbruk och det landskap som gjorde det möjligt. Under Bracero-epoken kom kampen på och utanför fälten, där *braceros* dominerade numerärt men var fullständigt dominerade av kapitalet, att omforma landskapet till en ständigt ny, ständigt samma rumslik form som var påfallande lik landskapet före den stora omvälvningen, snarast än mer utpräglad.47

Bracero-programmet bidrog till att be-
fästa en viss typ av industriellt jordbruk
i Kaliforniens landskap. Snart efter det
att programmet avslutades, och en hel

värld bort, reflekterade Henri Lefebvre över de parisiska upproren 1968. Han skrev att den kapitalistiska ordningen inte längre var industriell utan urban; kapitalismen kunde bara överleva genom att producera rum, rum för sin överlevnad, och detta rum var nu urbant.48 Även landsbygden präglades av urbana processer; vi stod mitt i en urban revolution, som skulle tränga undan den industriella revolutionen. I detta läge började en revolutionerande omvälvning på gatorna och andra stadsrum snarare än på fabriksgolvet.

När Bracero-programmet avslutades år 1964 inleddes den fackliga organiseringen på Kaliforniens fält på allvar, särskilt under ledning av vad som senare skulle bli United Farm Workers (UFW).49 UFW var en social rörelse likaväl som en facklig rörelse. Den inriktade sig förstås på organisering på fälten, men den ägnade minst lika mycket kraft (ofta större) åt att organisera konsumenter i städer runt om i Nordamerika och Västeuropa genom att blockera stormarknader och transporter till och

46. Carey McWilliams, »They saved the crops«, i *The Inter-American* volym 2, nr 8 (1943), s. 10–14.

47. Carey McWilliams, »Introduction«, i McWilliams (red.), *The California revolution* (1968), s. 5.

48. Henri Lefebvre, *Staden som rättighet* (1983 [1968]); *The urban revolution* (2003 [1970]); *The survival of capitalism. Reproduction of the relations of production* (1976 [1973]).

49. Historien om kampen för att få ett slut på Bracero-programmet och om det tidiga 1960-talets fackliga organisering berättas i Mitchell, *They saved the crops* (2012). Bland nyare kritiska skildringar av UFW:s uppgång och fall märks Bardacke, *Trampling out the vintage* (2011); Matt Garcia, *From the jaws of victory. The triumph and tragedy of Cesar Chavez and the farm worker movement* (2012); och Miriam Pawel, *The union of their dreams. Power, hope, and struggle in Cesar Chavez's farm worker movement* (2009).

från grossister. Frivilliga strejkvakter bodde kollektivt i »strejkvakthus« och utvecklade ofta fiffiga strategier (exempelvis »gå-stå-aktioner« där volontärer belamrade gångar och kassaköer) som inte alltid var godkända av facket. Ibland utvecklade de på egen hand den sorts *détournements* som situationisterna experimenterade med i Paris och Amsterdam och som senare blev centrala för både nysituationistiska radikala organisationer som Reclaim the Streets och Space Hijackers och för de antikapitalistiska globaliseringsrörelser som kom senare.⁵⁰ Bojkotten genomfördes till stöd för organisering på fälten, men fick också ett slags eget liv som en urban form av lantarbetarorganisering, eller kom snarare att *urbanisera* lantarbetarnas kamp och visa att landsbygden inte längre kunde betraktas som isolerad och avskild, *förstöande*, som Marx och Engels uttryckte det.⁵¹

I det långa loppet förlorade UFW.⁵² Men det är inte svårt att följa en linje (låt vara krokig) från denna sociala och fackliga rörelse till andra nutida bonderörelser (bland dem zapatisterna i Mexiko och Jordlösa lantarbeters rörelse i Brasilien), till antiglobaliseringsrörelserna på 1990-talet, framväx-

ten av de världssociala forumen snart därefter, massprotesterna och ockupationerna i Madrid, Barcelona, Santiago, Jerusalem, Dublin och Reykjavik samt på Wall Street i spåren av 2008 års finanskris, vidare till Istanbul och tillbaka till Brasilien. Genom alla dessa rörelser uppstod en ny passion för revolutionen, inte bara i Tunis, Tripoli och Kairo, utan i ett stort spektrum av platser där kamperna ofta tycks ha varit överbestämda av lokala frågor och inte alltid kopplade till de större skiftena i den globala politiska ekonomin eller den hegemoniska globala geopolitiken. De verkar uppstå *spontant*.

Dessutom tycks de, åtminstone enligt några tolkningar av dem, utgå från att varken den politiska ekonomin, det vill säga kapitalismen som sådan, eller staten borde stå i fokus för den revolutionära vreden (en inställning som bara delvis försvunnit i och med den arabiska våren): »En poststrukturalistisk medvetenhet som framhåller kraften i det dagliga samspelet i de sociala mellanrummen undantränger staten som det huvudsakliga föremålet för politiskt uppror.«⁵³ Neil Smith pekar på två problem med denna revolutionssyn. För det första misstolkar dess företrädare

50. *Détournements*, en metod för subversiv omkastning, »kapning« eller »konstnärlig terror« som enligt vad situationisterna tänkte sig skulle undergräva skådespelssamhället inifrån. Red. anm.

51. Marx och Engels, »Kommunistiska manifestet« (1965 [1848]), s. 184.

52. Orsakerna till detta var mångahanda och av både inre och yttre art; se Bardacke, *Trampling out the vintage* (2011); Garcia, *From the jaws of victory* (2012).

53. Neil Smith, »The revolutionary imperative«, i *Antipode* volym 41, nr 1 (2009), s. 57.

den revolutionära historien, och den marxistiska ideologin, när de antar att övertagande av statsmakten varit deras slutmål snarare än ett nödvändigt steg för att kunna omforma såväl liv som produktionssätt. För det andra är de utopiska på ett sätt som minskar kraften i deras anspråk: »En revolution i det diskursiva självet är nödvändig, vare sig den knyts till politiska rörelser eller ej, men inte tillräcklig för revolutionär social förändring.«⁵⁴

Till detta kan fogas andra svagheter som historien om det kaliforniska jordbrukets omintetgjorda revolution – det kaliforniska jordbrukslandskapets *motståndskraft* – ger vid handen. Den första är att rörelserna inte ägnar tillräcklig uppmärksamhet åt rum för (möjlig) omvandling – som Zuccotti-parken i New York eller Taksim-torget i Istanbul – som en del av ett integrerat *landskap* där mycket står på spel för starka intressen organiserade genom staten. Landskapet representerar ett värde som inte går att få tillbaka i efterhand och är samtidigt förutsättningen för produktion av ytterligare värde. Och »samverkan mellan fastighetskapital, stat, handelskapital och finanskapital är

intimare än någonsin förr«.⁵⁵ Liksom Kaliforniens fält används stadsrummet, fastigheterna, för att odla kapital; överskottskapitalet odlas nu i själva stadsrummet (där »grödan« är själva stadslandskapet). Tillsammans med det produktiva kapitalets omformning och rumsproduktionens ökade betydelse som ackumuleringsstrategi utgör detta den urbana revolutionen, eller snarare den kapitalistiska urbana revolutionen.

Om vi ska kunna skapa en annan sorts urban revolution krävs det att vi skapar en annan typ av urbana (och rurala) landskap, vilket kritiker som McWilliams insåg i Kalifornien. De som tjänar på landskapet kommer att göra allt som står i deras makt för att behålla sina värden och privilegier; därav den globala expansionen av gästarbetarprogram, inte bara för lantarbetare utan numera också för de byggarbetare som bygger det urbana landskapet, för de pigor, barnflickor och vaktmästare som sköter om det och för de baristor, servitriser och butiksarbetare som skördar det.⁵⁶ Revolutionen kräver att man fokuserar på de produktions- och reproduktionsförhållanden som möj-

54. Ibid.

55. Neil Smith, »Foreword«, i Henri Lefebvre, *The urban revolution* (2003), s. xxi.

56. Om denna metafor verkar svårsmält, tänk då inte på de salladsfält jag beskrev tidigare, utan snarare på apelsin-, citron-, mandel- eller päronodlingar där kapitalet, liksom i stadslandskapet, är mer permanent fixerat i rummet, i detta fall i träd, som cykliskt producerar värde. Fruktodlingar i Kalifornien bearbetas i tur och ordning av planterare, vattnare, besökare, bekämpningsmedelsspridare och skördare, som alla är delaktiga i värdeproduktionen samtidigt som de sköter om något som i grund och botten är en permanent tillgång.

liggöret att dessa landskap skapar värde av dem; den kräver att man fokuserar på och angriper de statsformer som gör dessa produktions- och reproduktionsförhållanden, liksom själva landskapet, *solida* och orienterade mot oändlig, om än krisdrabbad, kapitalackumulering. Allt detta hade McWilliams och andra i Kalifornien en intuitiv blick för, men de kunde inte förverkliga sina planer, till stor del på grund av Bracero-programmets lömska verkan. Även César Chávez och UFW uppfattade mycket av detta; därom vittnar hans experiment med kultliknande levnadssätt på fackets huvudkontor i La Paz och hans hunger-

strejker och marscher till Kaliforniens huvudstad.⁵⁷ Att ingen av dem lyckades med det de föresatt sig är inte ägnat att förvåna. *Hur* de inte lyckades är av intresse för alla som hoppas på ett radikalt omformat landskap i vår numera urbana värld.

För att säga det kort: Revolution och landskap är två ord som sällan uppträder tillsammans. Historien om det kaliforniska landskapet under Bracero-epoken visar varför de inte gör det och varför de borde göra det.

*Översättning från engelskan
av Carolina Pettersson*

57. Bardacke, *Trampling out the vintage* (2011); Garcia, *From the jaws of victory* (2012).